

УДК 75.052+726:2
7-523.42]
(477.87)"16/17" :
39(=14)
:39(=161.2)

DOI:10.30857/2617-
0272.2023.3.13

НЕСТЕРЕНКО А. О.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Харків, Україна

НАСТІННИЙ ЖИВОПИС XVII – XVIII СТ. В ЦЕРКВІ СВЯТОГО АРХИСТРАГА МИХАЇЛА В С. КРАЙНИКОВО НА ЗАКАРПАТТІ: СИНТЕЗ ПОСТВІЗАНТІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ

Метою статті є проведення стилістичного аналізу настінних розписів XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в селі Крайниково на Закарпатті та виявлення характерних особливостей процесів, що відбувалися в церковному живописі у цей період в даному регіоні України.

Методологія. Принципи і методи статті обумовлені поставленою метою. В основі роботи – наукові принципи системності й історизму. У статті були застосовані як загальнонаукові методи дослідження (аналіз і синтез, індукція і дедукція, систематизація і узагальнення, абстрагування, типологія), так і спеціальні мистецтвознавчі методи (художньо-стилістичний, історико-культурологічний і компаративний методи для порівняння різних мистецьких явищ, засобів виразності, окремих образів).

Результати. У статті проаналізовано збережені настінні розписи XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в селі Крайниково на Закарпатті. Проведено порівняння з іконографічними програмами стінописів цього ж історичного періоду в дерев'яних церквах прикордонних сіл Румунії – Будешті Джосані, Ончешті та Іуді, а також з подібними розписами у храмах в Дрогобичі та Потеличі на Львівщині. Встановлено взаємовпливи, які відбувалися в сакральному живописі Закарпаття і прикордоння Румунії, частина території яких у XVII – XVIII століттях входили до Мармароського комітату (Мармароської жупи), Галичини та Києва. Виявлено оригінальний синтез поствізантійських традицій з іконописними програмами народних майстрів в селі Крайниково на Закарпатті.

Наукова новизна. Вперше в українському мистецтвознавстві здійснено аналіз настінних розписів XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в селі Крайниково на Закарпатті, виявлено самобутність іконографічної програми живопису, простежено зв'язки з іконографією розписів дерев'яних храмів у прикордонних селах Румунії та в Галичині. На основі проведеного дослідження визначено регіональні особливості процесів, що відбувалися в церковному живописі на Закарпатті у досліджуваній період.

Практична значущість. Результати цього дослідження можуть бути використані: в узагальнюючих працях з історії українського мистецтва; при підготовці наукових монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, навчально-професійних програм; в лекційних матеріалах педагогів в навчально-мистецьких закладах, а також при проведенні реставраційних робіт щодо збереження настінних розписів в церкві Святого Архистратига Михаїла в селі Крайниково на Закарпатті, як унікального національного надбання в художній культурі України.

Ключові слова: Храмові розписи XVII – XVIII століття, церква Святого Архистратига Михаїла в с. Крайниково, Закарпаття, іконографічна програма, синтез традицій, національна пам'ятка.

Вступ. Настінний живопис XVII – XVIII століття в дерев'яних церквах Закарпаття демонструє особливий етап в історії українського мистецтва. На сьогодні збережених стінописів залишилось надто мало. Вони є цінними живописними текстами, в яких відображається багатогранна історична епоха, цікава інтерпретація іконографічних взірців та самобутніх композицій, створених народними, часто анонімними художниками. Церковний стінопис в дерев'яній церкві Святого Архистратига Михаїла в Крайниково на Закарпатті – унікальна національна

мистецька пам'ятка, яка збереглася до нашого часу, але розписи в ній надто пошкоджені. Постає нагальна проблема збереження автентичності композицій. Але, якщо відновлення архітектури в останні роки проводилося, то з реставрацією стінописів стан катастрофічний. Наразі актуальним є проведення кваліфікованих реставраційних робіт по збереженню розписів в Крайниково. Всебічне дослідження їхніх стилістичних та іконографічних особливостей посприяло би більш обґрунтованому вивченню розвитку монументального живопису на Закарпатті, формуванню точнішого розуміння мистецьких процесів, що відбувалися на українських землях протягом XVII – XVIII століть.

Аналіз попередніх досліджень показує, що в українському мистецтвознавстві переважають наукові розвідки сакральної архітектури Закарпаття. Натомість, праць, присвячених вивченню церковних настінних розписів в цьому регіоні, ще явно недостатньо, а проведення стилістичного аналізу стінопису практично відсутнє. Можна акцентувати на тому, що в сучасній мистецтвознавчій науці замало фактологічної інформації стосовно церковного настінного живопису на Закарпатті XVII – XVIII століття. Серед дослідників, які вивчали настінні розписи у церквах Закарпатського краю, слід виділити українського мистецтвознавця і архітектора Г. Логвина. В деяких його працях [8, с. 157 – 207; 11] розглядається храмовий стінопис на Закарпатті, але зроблено це більшою мірою описово. Церковного живопису в Крайниково дослідник торкнувся дуже коротко [11, с. 365]. Настінне малярство Закарпаття досліджував і П. Жолтовський [4], але обійшов увагою церковний стінопис в Крайниково. Ніхто з вказаних авторів не зробив ґрунтового стилістичного аналізу

храмового стінопису в цьому регіоні. Серед сучасних дослідників можна виділити М. Приймича, який досить широко простежив розвиток церковного малярства на Закарпатті [17; 18] зазначаючи, що «... належної уваги не було приділено церковному мистецтву. А як свідчать збережені артефакти, саме церковний живопис був чи не єдиним видом красного мистецтва, який упродовж багатьох століть сприяв формуванню власної образотворчої традиції у руського (українського) населення» [17, с. 6]. Дослідник провів розвідку іконопису, творчості майстрів храмового живопису, розширив інформацію про збережені стінописи у церквах населених пунктів цього регіону, але в його працях відсутній аналіз стилістики та іконографічної програми розписів в церкві Архистратига Михаїла в селі Крайниково на Закарпатті.

Серед сучасних досліджень настінного живопису XVII – XVIII століття Мармароського комітату (Мармароської жупи) в Румунії можна виділити Анку Поп-Брату [20]. Вона провела глибоку розвідку стінопису у румунських церквах, відмітила взаємовпливи із сакральним мистецтвом Підкарпатської України [20, с. 14]. За останні десятиліття її дослідження стало одним із найбільш обґрунтованих в мистецтвознавстві Румунії. Розвідкою фресок в Ончешті займався О. Бабош, який акцентував увагу на їхньому призначенні: «Мета цього розпису, як і в усіх храмах, була формувальна, щоб виховувати та наставляти парафіян у моралі та християнському віровченні, своєрідна, щоб підкреслити сакральність богослужбового простору, та естетична, щоб перетворити церкву в безцінну прикрасу»¹ [27, с. 7]. На основі вивчення розписів XVII – XVIII століття у церквах в Будешті Джосані, в Ончешті та Ієуді в Румунії, здійсненого названими вище вченими, автором статті були виконані

¹ Тут і надалі всі переклади виконані автором статті

зіставлення для кращого розуміння стилістичної основи живопису в церкві в с. Крайниково.

Таким чином, проведений аналіз літературних джерел засвідчив, що настінні розписи XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в с. Крайниково на Закарпатті на сьогодні є мало дослідженими, що заважає можливості сформуванню цілісної картини художніх явищ в українському мистецтві зазначеного періоду та актуалізувати проблему збереження національної спадщини.

Постановка завдання. Зважаючи на відсутність в українському мистецтвознавстві спеціального наукового дослідження, присвяченого регіональним особливостям стінопису в Свято-Михайлівській церкві в с. Крайниково на Закарпатті, специфіка мистецьких процесів в цьому регіоні України в XVII – XVIII століттях залишається не розкритою, а це порушує об'єктивність історії української художньої культури в цілому. Слід зазначити, що на особливостях іконографічної схеми та стилістики в с. Крайниково, безумовно, відбилися мистецькі взаємовпливи між Румунією, Києвом та Галичиною. Тому, **метою** даної статті є іконографічний і стилістичний аналіз стінопису XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в с. Крайниково на Закарпатті та встановлення його специфічних ознак, пов'язаних з процесами, що віддзеркалилися в українському мистецтві означеної доби. Для досягнення поставленої мети були окреслені **наступні завдання:**

–зробити стилістичний аналіз фрагментарно збережених настінних розписів XVII – XVIII століття в церкві Святого Архистратига Михаїла в Крайниково на Закарпатті;

–встановити особливості іконографічної програми стінопису в Крайниково;

–провести аналогії з подібною іконографією та сюжетними мотивами розписів у церквах Румунії та Галичини для

визначення взаємовпливів з метою встановлення характерних властивостей живопису в Крайниково.

Результати дослідження та їх обговорення. Церковні стінописи XVII – XVIII століть на Закарпатті являють собою надзвичайно важливий матеріал для об'єктивного осмислення процесів розвитку українського мистецтва у цей період. На сьогодні ще збереглися розписи, які відображають багатогранність різних стильових тенденцій, притаманних іконографічним програмам XVII – XVIII століть в українських дерев'яних церквах Закарпаття, але їх залишилось зовсім небагато. Церква Святого Архистратига Михаїла (рис. 1) у селі Крайниково Хустського району в цьому краї – пам'ятка архітектури національного значення [22], датована 1668 роком, що фіксується написом на надпоріжнику бабинця. Вона розташована у мальовничому місці серед довголітніх дубів, збудована з дубових брусів. Вона має такі розміри: її висота – 25 м, довжина – 14 м. За конструкцією – тридільна, бабинець та нава однакові по ширині, а вівтар – вужчий. Домінантою церкви є височенна вежа зі шпилем з чотирма меншими вежами. Такого типу дерев'яні архітектурні церковні споруди можна побачити на Закарпатті і в Румунії, частини територій яких у XVII – XVIII століттях входили до Мармароського комітату (Мармароської жупи). Подібна дерев'яна церква Святого Миколая із височенною вежею зі шпилем та чотирма меншими вежами знаходиться в Будешті Джосані в Румунії і датується 1643 роком. Архітектурні особливості церков в Крайниково і в Будешті Джосані визначають їх унікальність. Хоча Г. Логвин зауважує: «Башти з кількома шпилями має велика крайниківська група церков у Стеблівці, Крайникові, Сокирниці, Данилові та Олександрівці. Найкраща з них – у Крайникові ...» [11, с. 363], румунська дослідниця Анка Поп-Брату констатує, що дерев'яні церкви Марамуреша «... належать

до північнотрансільванської групи ...», яка, в свою чергу, має близький зв'язок з «... пам'ятниками Підкарпатської України та Східної Словаччини» [20, с. 17].

Культурні патерни кожного народу здійснюють відсортування та переосмислення елементів іншого мистецтва, а народні художники асимілюють інокультурні тенденції у такому виді, який сприймається населенням певної місцевості. Марамуреш завдяки своєму розташуванню, став тією платформою, де відбувалися культурні взаємовпливи. З самого початку свого культурного життя Марамуреш був частиною художнього середовища візантійської традиції. У XVII столітті він стає осередком, з якого митці розходяться у Підкарпатську Україну та Галичину, Польщу та Східну Словаччину, тобто до тих територій, «з якими живопис Марамуреша виявляє велику схожість» [20, с. 14]. Чимала кількість художників, подорожуючи землями цієї території, розписували церкви, передаючи моделі, у яких відображалась взаємодія поствізантійської та європейської культур. Інтерпретуючи традиційне поствізантійське минуле, вони додавали нові вирази, створювали самобутні образи: «... поряд із традиційними вежами-пірамідами множаться дахи в стилі бароко, що мають різні форми цибулин ... Поверхня фасадів, у свою чергу, вібує формою та розташуванням прорізів (прямокутних, напівкруглих, круглих або розкосих, з ґратами чи без них); карнизи також прикрашені простими графічними мотивами, тоді як дахи ритмізовані формами та розміщенням рядів ґонту. Декоративний дух проникає всюди та покриває доступні поверхні невеликими орнаментальними акцентами» [20, с. 38-39].

Фрагменти стінопису XVII – XVIII століття в Свято-Михайлівській церкві в Крайниково на сьогодні значно пошкоджені, з істотними руйнаціями живописного тексту. Дату виконання настінних розписів встановити можливо тільки приблизно. В

Протоколах візитацій єпископа Мукачівської єпархії Михайла Ольшавського, проведених в 1750 – 1751 роках, знаходиться опис Свято-Михайлівської церкви в Крайниково (на той час – Паланка Михайлика, лат. – Palanka Mihalyka): «Дерев'яна церква з вежею, криною ґонтом, у доброму стані, вся гарно прикрашена образами ...» (переклад з лат.) [28]. Дослідник П. М. Жолтовський вказує на те, що під іконою «Богоматір Одигітрія» зберігся підпис маляра Яворського з Вилок і дата «... 1766 смѣсіяца сефем дня 3» (в оригіналі). [5, с. 176-177]. На основі цих матеріалів можна встановити, що розписи були виконані не пізніше середини XVIII століття, а, можливо, одразу після її побудови – наприкінці XVII століття. Малювання на дерев'яних стінах у XVII – XVIII століттях мало свою специфіку: «Зовсім відмінні малярські традиції відбиваються в розписах дерев'яних церков. Уже техніка цих розписів цілком відмінна. Це рід темпер. Дерев'яні стіни церков ґрунтували ... покривали їх вапном, щілини між дошками закривали полотном, яке також покривали фарбою ... одержували одноцільну площу» [6, с. 133].

В наві в Свято-Михайлівській церкві фрагментарно збереглися розписи на східній стіні, іконографічна програма яких складається із трьох реєстрів:

1) у нижньому реєстрі – Деїсусний чин, по центру якого Деїсус;

2) у середньому реєстрі – пророчий ряд з Покровом Пресвятої Богородиці;

3) у верхньому реєстрі – Голгофа [17, с. 71].

Композиція для моління – «Деїсус» (рис. 2) в Крайниково виконана у своєрідній манері. По центру зображено фронтально Христа в архієрейському вбранні (стихар, омофор, митра) в образі Спаса Великого Архієрея, який сидить на престолі, персти його правої руки змальовані для благословення, а ліва рука збоку тримає розкрите Євангеліє. Автор застосовує двоперстіє, символізуючи поєднання в образі Христа одночасно божественного та земного.

Рис. 1. Церква Святого Архистратига Михаїла у селі Крайниково [23]

Рис. 2. Фрагмент розпису в церкві Святого Михаїла в Крайниково [23]

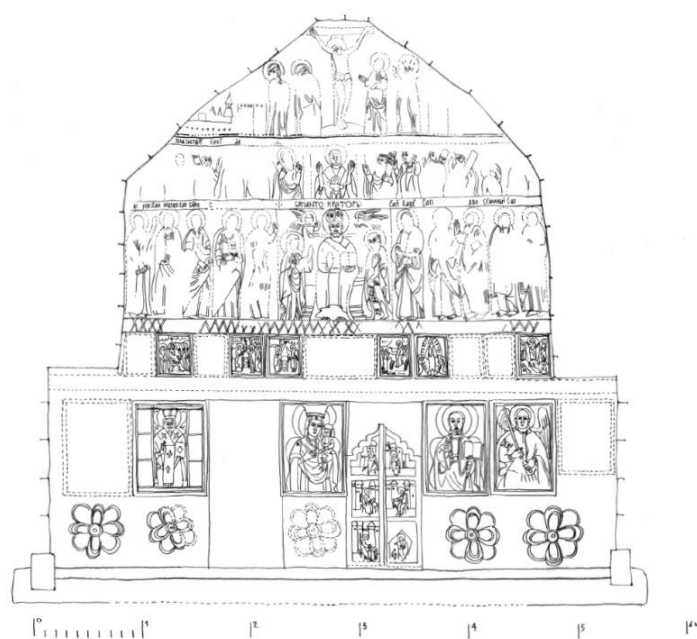

Рис. 3. Схема розпису в церкві в Ончешті (Румунія), реконструкція 2019 року [27, с.12]

Червоно-теракотове волосся з прямим проділом, опускається хвилеподібними пасмами на плечі. В Ончешті (Румунія) Олександр Бабош [27, с. 12], проводячи реконструкцію стінопису, встановлює подібну постать Христа (за одягом, розміщенням святої книги, головним убором та іншими елементами) в образі Пантократора (рис. 3), що фіксується збереженням над ним написом.

Нестандартним рішенням є розміщення Богородиці та Іоанна Предтечі в одному ряду з апостолами у нішах, а поряд з Христом зображені фігури, які важко ідентифікувати через значні пошкодження живопису, але, аналізуючи збережені фрагменти, можна припустити, що це можуть бути образи батьків Марії – Йоакима та Ганни. Йоаким знаходиться по ліву руку від Христа у хітоні кольору світлої вохри та червоно-теракотовому гіматії. По праву руку від Христа простежується постать з маленькою рукою, яка тримається за бокову частину престолу, що у порівнянні з більшою за розміром рукою з іншого боку та збереженими рисами обличчя, дає підставу визначити цю фігуру жіночою. Над образами з обох боків на золотому тлі зображено двох ангелів. Образ Христа на престолі з предстоячими Йоакимом та Ганною – рідкісна іконографія, особливо для настінного живопису.

Богоматір та Іоанн Предтеча винесені за межі «Деїсуса». Складається враження, що композиція «Деїсус» ніби затиснута, їй замало місця. Цьому ще більше сприяє зображення автором Йоакима та Ганни у неповному вигляді: фігури у них ніби зрізані. Богоматір та Іоанн Предтеча показані у ряді з апостолами, Богоматір – по праву руку від Христа, а Іоанн Предтеча – по ліву руку. Шати Богоматері канонічні: червонувато-теракотовий мафорій, чеpecь на голові та туніка під мафорієм. Іоанн Предтеча стоїть босоніж, одяг надто пошкоджений для ідентифікації, але можна простежити, що його одяг за складками відрізняється від

інших, нагадуючи грубу тканину, ймовірно, персонаж у волосяниці, підперезаний широким ременем, а зверху – гіматій. Таке розміщення Богородиці та Іоанна Предтечі зустрічається в Румунії в церкві Святого Миколая в Будешті Джосані, яка датується 1690 роком, а фрески – 1762 роком (рис. 4). Христа в «Деїсусі» зображено в архієрейському вбранні, як і в церкві в с. Крайниково. Подібність іконографічних схем в церквах Румунії і Закарпаття пояснюється взаємовпливами між цими прикордонними територіями у XVII – XVIII століттях. Анка Поп-Брату зазначає, що «... стилістична еволюція творів ... відбувалася паралельно з діяльністю аналогічних майстерень у сільській місцевості на північ від Карпат, особливо в Підкарпатській Україні, східній Словаччині та південній Польщі» [20, с. 21]. Хоча сцени виконані за схожою композиційною структурою, але в Будешті Джосані у «Деїсусі» відсутні образи Йоакима та Ганни. В Ончешті (Румунія), як зазначає Олександр Бабош, Деїсусний чин написаний своєрідно: «Не всі апостоли помістилися на східній стіні, і тому цей реєстр продовжується і на бічних стінах, включаючи по краях апостола Фому зліва і апостола Пилипа справа, що є архаїчним рішенням, характерним для вузьких фасадів» та фіксує аналогічний прийом в Україні в церкві Новоселиця в Угочі (Закарпаття) [27, с. 13]. За твердженням дослідника, художником більшості стінописів в Марамуреші у XVIII столітті вважається Олександр Понегольський (Олекса), українець за своїм походженням [27, с. 18].

Слід зазначити, що в XVII столітті в Україні головними центрами мистецького життя були Львів та Київ, які беззаперечно мали вплив на розвиток церковного живопису в інших місцевостях. Наприклад, в настінних розписах церкви Святого Юра в Дрогобичі, яка датована XVII століттям [9, с. 31], є композиційна схема «Деїсус» (рис. 5), подібна композиції в с. Крайниково. Бачимо, що Христос також зображений в

архієрейському вбранні, а Богоматір та Іоанн Предтеча стоять окремо в арках, в таких, як і апостоли. Інші композиційні деталі істотно відрізняються: в Дрогобичі багато рослинного орнаменту, більше барокових рис, кольорова гама світліша, відсутнє золоте тло та інше. В найстарішій українській дерев'яній церкві Святого Духа у Потеличі (Львівська обл.), датованій 1502 роком, також є збережений стінопис XVII століття, розписи були виконані між 1620 і 1640 роками [3, с. 501] (рис. 6). Розміщення «...»Деїсуса" на північній стіні, а пророчого ряду на південній – залишається однією із загадок цього розпису, яку зараз важко розв'язати» [4, с. 61]. Богородиця та Іоанн Предтеча тут знаходяться поряд з Христом, але вони розділені між собою арками. Такі композиційні схеми, безумовно, мали вплив на майстрів церковного живопису на Закарпатті.

Над «Деїсусом» в с. Крайниково – образ Покрови Пресвятої Богородиці, зліва і справа від якої в медальйонах розміщені дванадцять пророків. Богородиця тримає в руках омофор з традиційним народним орнаментом. Вона зображена в червоно-теракотовому мафорії на золотому тлі. Образ Покрови є ще однією цікавою особливістю іконографічної програми стінопису Свято-Михайлівської церкви в Крайниково, бо, хоч цей сюжет належав до особливо шанованих в Україні і брав свій початок від часів прийняття Християнства, він знайшов розповсюдження в українських іконах (рис. 7, 8), а не в настінному живописі. Л. Міляєва та Г. Логвин відмічають: «Свято "Покрови", яке народилося, мабуть, ще в Київській Русі, ... було своєрідним виявом громадянського патріотизму. На Україні сюжет "Покрови" набув досить гнучкої та різноманітної іконографії» [13, с. 26]. «Відображення Богородиці Заступниці в українській практиці XV – XVIII ... вказують на істотну роль виведеної від "Богородиці Пирогощої" іконографії у мистецтві попередньої епохи ... княжої України ... вони ... підтверджують

існування відповідної старокиївської традиції та її успадкування на наступних етапах національної історії» [2, с. 66]. У XVII – XVIII столітті в українському мистецтві іконографія Покрови Богородиці має різну варіативність, а сюжет набуває значення національного свята. В Гетьманській Україні і на Січі Покрова Богородиці стають патрональним святом. Варіант іконографії, де Богородиця сама тримає покров у руках, зустрічається в Рихвальді (Польща), де в церкві є українська ікона, датована кінцем XV століття (рис. 9).

Розміщення образу Покрови Пресвятої Богородиці над «Деїсусом» в Крайниково є оригінальним рішенням автора. Схожа іконографія зустрічається в дерев'яних церквах Румунії. Наприклад, на схемі настінного розпису на східній стіні в Ончешті (рис. 3), виконаний дослідником Олександром Бабошем [27, с. 12], у середньому регістрі бачимо пророчий ряд з Богоматір'ю Орантою в центрі з Ісусом-немовлям на колінах та піднятими вгору руками.

Розписи в Крайниково та Ончешті мають спільні ознаки поствізантійських традицій: просту замкнуту композицію; перетин перпендикулярних ліній; симетричне розташування груп художніх образів; спокійні, ледь помітні жести, виражені різним положенням у зображенні рук та інше.

«Хоча розписи церкви в Ончешті ... перебувають у поганому стані збереженості, вони дозволяють нам побачити присутність висококласного майстра, який інтегрується в загальну тенденцію поствізантійського живопису Марамуреша XVIII століття» [20, с. 50].

Розпис, що знаходиться вище образу Покрови Пресвятої Богородиці у Свято-Михайлівській церкві, дійшов до нас із істотними пошкодженнями (рис. 10). Можна ідентифікувати: по центру – великий хрест, обабіч якого стоять фігури, одна із них – жіноча, інша – чоловіча; позаду жіночої видно ще одну фігуру, але

Рис. 7. Покров Богородиці,
XVII ст., ікона із церкви
с. Корчин (Львівська обл.)
[10, с. 42]

Рис. 8. Покров Богородиці,
XVII ст., ікона із церкви
с. Корчин (Львівська обл.)
[10, с. 42]

Рис. 9. Покров Богородиці, кін.
XV ст., ікона із церкви
с. Рихвальд (Польща)
[10, с. 40]

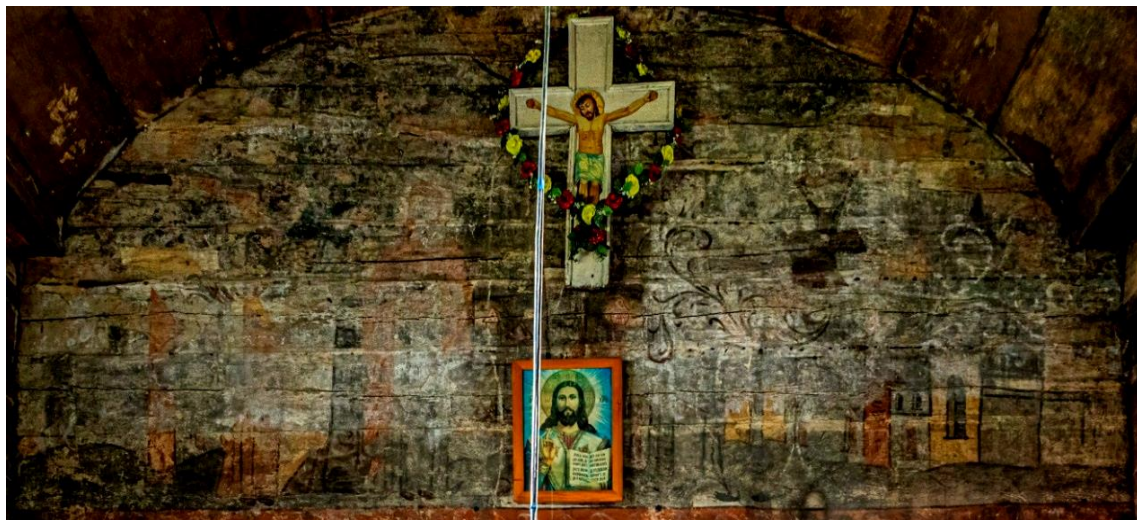

Рис. 10. Фрагмент розпису в церкві Святого Михаїла в Крайніково [23]

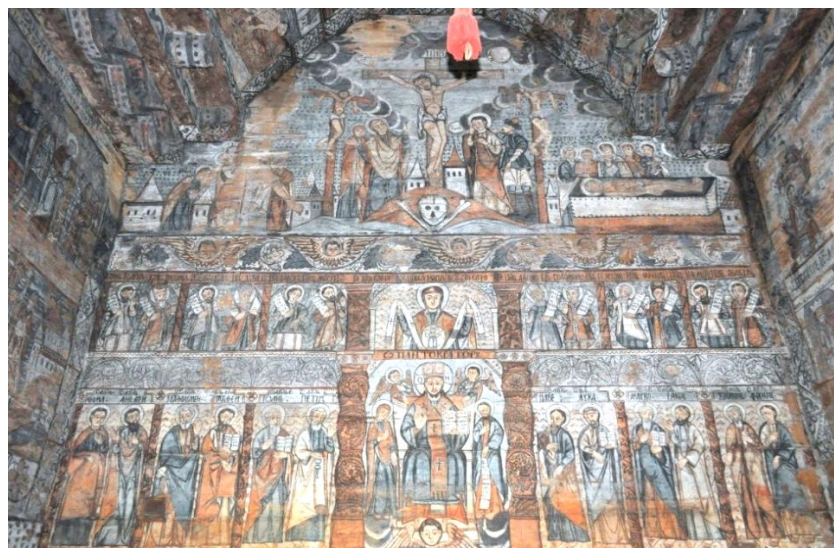

Рис. 11. Розпис церкви в церкві Різдва Богородиці в Ієуді (Румунія). Фото Țețcu Mircea Rareș.

збереглася тільки її нижня частина; за нею – фрагменти архітектурних споруд. Споріднені елементи в іконографії розписів в Крайниково та Ончешті дозволяють стверджувати, що по сторонах «Розп'яття» в Крайниково зображено місто Єрусалим, що знаходилось поруч з Голгофою. Справа сцени «Голгофи» бачимо рештки рослинного орнаменту, подібного до рослинного орнаменту у вітарі, розписаного у XVIII столітті, що дозволяє зробити припущення: ця частина стінопису була досить пошкоджена, а орнамент виконаний поверх живописного тексту. Можливо, два нижні реєстри в Крайниково збереглися краще тому, що були закриті іконостасом у XVIII столітті, рештки якого наразі зберігаються в церкві.

Живопис з подібною іконографічною програмою зустрічається в дерев'яній церкві в Ієуді (Румунія), датованій першою половиною XVII століття (рис. 11). Тут стінопис має оригінальні композиційні рішення та багатоманітну декоративність. Румунська дослідниця Анка Поп-Брату вважає, що автором настінних розписів за стилістикою виконання в Ієуді можна вважати Олександра Понегольського, який створив цей живопис у період свого кульмінаційного розквіту, орієнтовно у 1782 році [20, с. 24]. В Ієуді автор положенням рук і нахилом голів апостолів та пророків, які зображені парами, передає спокійний мелодійний ритм. В с. Крайниково апостоли показані кожен окремо, а пророки – в медальйонах по троє. Образ Богородиці також має різне емоційне забарвлення: якщо в Ієуді – погляд спокійно-нейтральний, то у Крайниково – з ледь помітною доброю посмішкою. Проводячи аналогію із стінописом в Ієуді, спостерігаємо стилістичну відмінність: в Ієуді більше барокових рис, елементів реалізму, світліший колорит, велика кількість рослинних орнаментів. В Крайниково переважають ренесансні тенденції, постаті велично статичні, багато золотого та червоно-теракотового кольорів.

Стінопис нави в Крайниково відзначається лінійно-графічним стилем із застосуванням локальної пласкої плями. Всі персонажі, крім Христа, зображені в напівоберт, з окресленими темною лінією великими очима, широкими прямими носами (особливість) та виразним ротом. Форма тіла персонажів і елементи їхнього одягу підкреслені темним тоном. Кольоровий діапазон обмежений: золото, світла охра, червоно-теракотовий, зеленувато-сірий та сіро-синій. Кольорова гама змінилася з часом, деякі фарби важко ідентифікувати, але наявні в композиції зближені за тоном кольори надають їй спокійного таємничо-врівноваженого емоційного забарвлення. Наразі одяг Христа, Пресвятої Богородиці, святих та інших персонажів має кольорову гаму, близьку до сірого із зеленуватими і синюватими відтінками, але, аналізуючи краще збережені частини стінопису, можна зробити припущення, що оригінальним автентичним кольором був синій, наприклад, туніки Богородиці у першому реєстрі, який символізував її непорочність, небесну чистоту та земне походження. Загалом, простежується красива гармонійна кольорова гама, яку використав художник і в якій переважали поєднання золотого, червоно-теракотового та синього кольорів.

На південній стіні нави бачимо особливо шанованого серед українського народу св. Миколая, який асоціювався з хранителем дому і сім'ї, а на північній – архангела Михаїла, що сприймався віруючими як небесний покровитель Києва. Ці зображення збереглися із значними пошкодженнями. У вітарі простежується ще один образ св. Миколая. Увесь вітар рясно вкритий образами, обриси яких мають реалістичні ознаки, барокові елементи, є залишки рослинного орнаменту, але ідентифікувати композиційну схему важко, через поганий стан живопису. Між навою і вітарем є зображення на синьому тлі у повний зріст архідияконів із золотими

німбами, одяг у червоно-коричневому та оливково-зеленому кольорах; образ архангела Михаїла та інших. Поверх цих постатей на фоні синього неба з білими зірочками показано херувимів. Зображення виконані іншим художником: це видно по рисах облич персонажів, які мають подібність між собою та відмінність у порівнянні з розписом східної стіни нави, а також у кольоровій гамі та стилістичному виконанню. Їх можна датувати XVIII століттям.

Стінопис в с. Крайниково на Закарпатті – творча та оригінальна асиміляція поствізантійських традицій з українським народним мистецтвом, а не просто імітація периферійного типу XVII – XVIII століть у цьому регіоні. Тому, творчість народних майстрів можна розглядати як певну межу між тодішнім високим професійним та народним «наївним» мистецтвом. Аналіз живопису в церкві Святого Архистратига Михаїла у селі Крайниково виявляє у збережених зображеннях симбіоз різних стилістичних процесів, які відбувалися у церковному мистецтві на Закарпатті в XVII – XVIII столітті. Поствізантійські традиції (підпорядкованість настінного живопису архітектурним формам, поділ на регістри) перемежуються з бароковими впливами. У стінопису церкви в с. Крайниково традиційна іконографія наповнюється новаторськими тенденціями, завдяки чому у композиціях з'являються елементи реалізму в архітектурних зображеннях, пейзажах, костюмах та предметах побуту. Настінні розписи на східній стіні нави інсценують початок барокової епохи. Домінуючим у цей історичний період у церковному живописі стає декоративність настінних ансамблів. Зазначені процеси в стилістичному напрямі стінопису в с. Крайниково є симптоматичними відображеннями еволюції храмового мистецтва на Закарпатті.

З 1997 року Свято-Михайлівська церква через 50 років після її закриття колишньою більшовицькою владою почала

знову функціонувати. Нечисленна греко-католицька церковна громада зробила невеликий ремонт. Проблема збереження стінопису у церкві Святого Архистратига Михаїла у с. Крайниково на Закарпатті зараз є нагальною. Дерев'яна церква потребує постійної уваги, необхідності задля збереження автентичного образу професійної заміни прогнилих з роками дерев'яних деталей, які уможливають протікання, через що пошкоджуються стародавні ікони та стінопис. Настінні розписи вимагають кваліфікованого оновлення для їх збереження як унікальної мистецької пам'ятки національного значення.

Висновки. Вперше зроблено стилістичний аналіз настінних розписів в церкві Святого Архистратига Михаїла в невеликому селі Крайниково на Закарпатті, який показав, що, незважаючи на інокультурні впливи, українське мистецтво продовжувало зберігати свою національну неповторність. Стінопис на східній стіні церкви в с. Крайниково має ознаки поствізантійського стилю у XVII столітті. Іконографічній програмі притаманне оригінальне рідкісне поєднання образів в композиціях:

– особливістю є зображення постатей Йоакима та Ганни біля Христа у композиції «Деїсус», образи яких зустрічаються на східній стіні обабіч «Розп'яття» в церкві Успіння Пресвятої Богородиці в с. Новоселиці на Закарпатті, що вказує на зв'язок з Києвом, де до пожежі 1718 року в Успенському соборі Києво-Печерської лаври була використана подібна іконографічна схема з батьками Діви Марії;

– оригінальним рішенням маляра стало розміщення Богородиці та Іоанна Предтечі в одному ряді з апостолами, як в Будешті Джосані в Румунії, що підкреслює взаємозв'язки між країнами;

– новою іконографічною особливістю в стінописі церкви в с. Крайниково на Закарпатті є розміщення над «Деїсусом»

образу Покрови Богородиці. Така іконографія зустрічається в церквах Румунії, але з відмінними елементами та значно пізнішою датою виконання;

– проведені аналогії з іконографічними програмами в церквах Потелича і Дрогобича на Львівщині доводять стильову подібність у виконанні композицій, що є підтвердженням впливу на мистецтво Закарпаття галицького мистецького центру.

Для стінопису церкви в с. Крайниково є характерним:

– застосування реалістичних мотивів із оточуючого середовища (типізація художніх образів, народні елементи в атрибутах персонажів);

– поряд з ренесансними тенденціями у мистецькому творі з'являються ознаки барокових рис (цибулеві форми дахів).

Настінні розписи в церкві Святого Архистратига Михаїла в с. Крайниково на Закарпатті збагачують український живопис

оригінальними іконографічними та стилістичними знахідками, являють собою самобутнє регіональне явище художнього життя на Закарпатті.

Наразі, важливою постає проблема збереження настінних розписів XVII – XVIII століття в церкві в с. Крайниково на Закарпатті як рідкісної художньої пам'ятки в Україні. Нагальною постає необхідність проведення належної реставрації, щоб не допустити втрати унікальної спадщини, яка через непрості випробування багатьох століть дійшла до наших днів.

Результати дослідження мають перспективу продовження: вони можуть бути використані в майбутньому в реставраційних роботах щодо збереження настінного живопису не лише в церкві Святого Архистратига Михаїла у с. Крайниково, а й інших сакральних стінописів Закарпаття.

Література:

1. Академік Людмила Міляєва: Життя в мистецтві / авт. ідеї та упоряд. акад. Т. Кара-Васильєва; наук. ред. проф. А. Пучков; Національна академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва, Національна академія наук України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського, Громадська організація «Всеукраїнська академія мистецтв». Київ: ФОР Лопатіна О. О. 2023. 344 с.

2. Александрович В. Покров Богородиці: українська середньовічна іконографія. Львів, 2010. 465 с.

3. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г - Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2004. 688 с.

4. Жолтовський П. М. Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1988. 159 с.

5. Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1983. 179 с.

6. Залозецький В. Малярство Закарпатської України (XIV – XIX). *Стара Україна*. Львів, 1925. Ч. VII – X. С. 131-139.

7. Історія українського мистецтва: у 5 т. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, голов. ред. Г. Скрипник. Київ, 2006 - 2011. Т. 3. Мистецтво другої половини XVI-XVIII століття, 2011. 1087 с.

8. Історія українського мистецтва: у 6-х томах. Академія наук УРСР. Голов. ред. кол.: М. П. Бажан та ін. Т. 2. Мистецтво XIV - першої половини XVII століття / ред. 2-го тому: Ю. П. Нельговський (відп. ред.), Л. П. Калениченко, М. І. Марченко. Київ, 1967. 472 с.

9. Історія українського мистецтва: у 6-х томах. Академія наук УРСР. Голов. ред. кол.: М. П. Бажан та ін. Т. 3. Мистецтво другої половини XVII – XVIII століття / ред. 3-го тому: П. Г. Юрченко (відпов. ред.), П. М. Попов, П. М. Жолтовський. Київ, 1968. 439 с.

10. Косів Р. Українська іконографія Богородиці: посібник для студентів закладів вищої освіти мистецького спрямування. Львів: Львівська національна академія мистецтв, 2021. 112 с.

11. Логвин Г. Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. Київ: Мистецтво, 1968. 463 с.

12. Міляєва Л. Стінопис Потелича. Визвольна боротьба українського народу в мистецтві XVII століття. Київ: Мистецтво, 1969. 248 с.

13. Міляєва Л., Логвин Г. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст. Київ: Мистецтво, 1963, 112 с.

14. Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. Київ, 2019. 415 с.

15. Могитич І. Р. Датування та реконструкція будівельних періодів пам'ятки архітектури XVI – XVIII ст. – церкви св. Юрія у Дрогобичі. *Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація*. Львів, 1996. № 5. С. 48-55.

16. Прибега Л. В. Дерев'яні храми Українських Карпат. Київ: Техніка, 2007. 168 с.

17. Приймич М. В. Церковне професійне малярство Закарпаття другої половини XVIII-першої половини XX ст.: народна традиція, візантійська канонічність та вплив західноєвропейського мистецтва. Ужгород: Карпати, 2017. 508 с.

18. Приймич М. Церковний живопис Закарпаття: станковий та монументальний живопис історичного Закарпаття до першої половини XX ст.: історико-мистецтвознавчі нариси. Ужгород: Карпати, 2017. 246 с.

19. Слободян В. Інскрипції на дерев'яних церквах. *Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація*. Львів, 2008. № 18. С. 47-85.

20. Anca Pop-Bratu. Pictura murală maramureșeană. Meșteri zugravi și interferențe stilistice. Editura Medidiane, 1982. 134 p.

21. Дерев'яні церкви Західної України. URL: <http://decerkva.org.ua/zak/krainykovo.html> (дата звернення: 12.10.2023).

22. Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-17/page#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

23. Спадщина. Крайниково. Михайлівська церква. 1668 (1666). Експедиція 2020 року URL: <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com/657873.html> (дата звернення: 03.10.2023).

24. Українське монументальне малярство XVII ст. URL: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-23/ukrainian-monumental-wall-paintings-xiii-ct.html> (дата звернення: 02.10.2023).

25. Церква святого Духа в Потеличі. URL: <https://www.google.com/maps/place/%D0%A6%D>

[0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C+%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%94%D1%83%D1%85%D0%B0/@50.208642,23.550868,3a,75y,276.09h,102.31t/data=!3m6!1e1!3m4!1sAF1QipNYWtNiXs0dnr7Qb9Ofek0GEd6vRO6OQbwb3re6!2e10!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473b4a14e5e9871f:0x75287f1507ced080!8m2!3d50.2085983!4d23.5510123!10e5!16s%2Fm%2F012gbtyx?entry=ttu](https://www.google.com/maps/place/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C+%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%94%D1%83%D1%85%D0%B0/@50.208642,23.550868,3a,75y,276.09h,102.31t/data=!3m6!1e1!3m4!1sAF1QipNYWtNiXs0dnr7Qb9Ofek0GEd6vRO6OQbwb3re6!2e10!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473b4a14e5e9871f:0x75287f1507ced080!8m2!3d50.2085983!4d23.5510123!10e5!16s%2Fm%2F012gbtyx?entry=ttu) (дата звернення: 14.10.2023).

26. Церква Святого Юра в Дрогобичі. URL: https://www.google.com/maps/place/St.+George'+Church/@49.3478014,23.4993314,3a,46.9y,6.82h,114.44t/data=!3m7!1e1!3m5!1sAF1QipPOpfm9p5bsb00IM_qeWXhqdurHT38T4fE3id7!2e10!3e11!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473a4dff9db5bb01:0xd042973fd6538f7e!8m2!3d49.3477281!4d23.4992985!10e5!16s%2Fm%2F05mtxfd?entry=ttu (дата звернення: 14.10.2023).

27. Mărturii istorice adunate în biserica de lemn din Oncești cu rezonanțe în arhitectura, arta și limba Țării Maramureșului URL: https://www.academia.edu/41512327/M%C4%83rturii_istorice_adunate_%C3%AEn_biserica_de_lemn_din_Once%C8%99ti_cu_rezonan%C8%9Be_%C3%AEn_arhitectura_arta_%C8%99i_limba_%C8%9A%C4%83rii_Maramure%C8%99ului_Historical_testimonies_gathered_in_the_wooden_church_of_Once%C8%99ti_with_resonances_in_the_architecture_art_and_language_of_the_Country_of_Maramure%C8%99 (дата звернення: 10.10.2023).

28. Державний архів Закарпатської області. Канонічна візитація марамороських греко-католицьких парафій, яку здійснив єпископ Мукачівської греко-католицької дієцезії Михайло Ольшавський 1751 року. Ф. 151. Опис 1. Справа 1290. Арк. 1-22. Оригінал.

References:

1. Kara-Vasylieva, T., Puchkov, A. Natsionalna akademiia mystetstv Ukrainy, Instytut problem suchasnoho mystetstva, Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii imeni M. T. Rylskoho, Hromadska orhanizatsiia "Vseukrainska akademiia mystetstv". (2023). Akademik Liudmyla Miliiaeva: Zhyttia v mystetstvi [Academician Lyudmila Milyaeva: Life in art]. Kyiv: FOP Lopatina O. O. [In Ukrainian].

2. Aleksandrovych, V. (2010). Pokrov Bohorodytsi: ukrainska serednovichna ikonohrafiia

[Protection of the Virgin: Ukrainian medieval iconography]. Lviv. [In Ukrainian].

3. Smolii, V. A. (Ed.). (2004). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine]. (In 10 vols, vol. 2). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

4. Zholtovskiy, P. M. (1988). *Monumentalniy zhyvopys na Ukraini XVII-XVIII st.* [Monumental painting in Ukraine of the 17th-18th centuries]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

5. Zholtovskiy, P. M. (1983). *Khudozhnie zhyttia na Ukraini v XVI – XVIII st.* [Artistic life in Ukraine in the 16th - 18th centuries]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

6. Zalozetskyi, V. (1925). *Maliarstvo Zakarpatskoi Ukrainy (XIV – XIX)* [Painting of Transcarpathian Ukraine (XIV – XIX)]. Stara Ukraina. Lviv. [In Ukrainian].

7. Skrypnyk, H. (Ed.). (2011). *Mystetstvo druhoi polovyny XVI-XVIII stolittia* [Art of the second half of the 16th-18th centuries]. (In 5 vols, vol. 3). Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. [In Ukrainian].

8. Bazhan, M. P. (Ed.). (1967). *Mystetstvo XIV - pershoi polovyny XVII stolittia* [Art of the 14th - first half of the 17th century]. (In 6 vols, vol. 2). Kyiv: Zhovten. [In Ukrainian].

9. Bazhan, M. P. (Ed.). (1968). *Mystetstvo druhoi polovyny XVII - XVIII stolittia* [Art of the second half of the 17th - 18th centuries]. (In 6 vols, vol. 3). Kyiv: Zhovten. [In Ukrainian].

10. Kosiv, R. (2021). *Ukrainska ikonohrafiia Bohorodytsi: posibnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity mystetskoho spriamuvannia* [Ukrainian iconography of the Virgin: a guide for students of higher education institutions of the artistic direction]. Lviv: Lvivska natsionalna akademiia mystetstv. [In Ukrainian].

11. Lohvyn, H. N. (1968). *Po Ukraini. Starodavni mystetski pamiatky* [Across Ukraine. Ancient art monuments]. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].

12. Miliiaeva, L. (1969). *Stinopys Potelycha. Vyzvolna borotba ukrainskoho narodu v mystetstvi XVII stolittia* [Wall painting of Potelych. The liberation struggle of the Ukrainian people in the art of the 17th century]. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].

13. Miliiaeva, L., & Lohvyn, H. (1963). *Ukrainske mystetstvo XIV – pershoi polovyny XVII st.* [Ukrainian art of the 14th - the first half of the 17th centuries]. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].

14. Miliiaeva, L., Rishniak, O., & Sadova, O. (2019). *Tserkva sv. Yura v Drohobychi. Arkhitektura, maliarstvo, restavratsiia* [Church of St. Yura in Drohobich. Architecture, painting, restoration]. Kyiv. [In Ukrainian].

15. Mohytych, I. R. (1996). *Datuvannia ta rekonstruktsiia budivelnykh periodiv pamiatky arkhitektury XVI – XVIII st. – tserkvy sv. Yurii u Drohobychi* [Dating and reconstruction of the construction periods of the architectural monument of the 16th - 18th centuries - the church of St. Yuri in Drohobych]. *Visnyk instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia – Bulletin of the Institute Ukrzakhidproektrestavratsiia*. Lviv. [In Ukrainian].

16. Prybieha, L. V. (2007). *Dereviani khramy Ukrainykykh Karpat* [Wooden churches of the Ukrainian Carpathians]. Kyiv: Tekhnika. [In Ukrainian].

17. Pryimych, M. V. (2017). *Tserkovne profesiine maliarstvo Zakarpattia druhoi polovyny XVIII-pershoi polovyny XX st.: narodna tradytsiia, vizantiiska kanonichnist ta vplyv zakhidnoevropeiskoho mystetstva* [Professional church painting of Transcarpathia in the second half of the 18th and the first half of the 20th centuries: folk tradition, Byzantine canonicity and the influence of Western European art]. Uzhhorod: Karpaty. [In Ukrainian].

18. Pryimych, M. (2017). *Tserkovnyi zhyvopys Zakarpattia: stankovyi ta monumentalnyi zhyvopys istorychnoho Zakarpattia do pershoi polovyny XX st.: istoryko-mystetstvoznavchi narysy* [Ecclesiastical painting of Transcarpathia: easel and monumental painting of historical Transcarpathia until the first half of the 20th century: historical and artistic essays]. Uzhhorod: Karpaty. [In Ukrainian].

19. Slobodian, V. (2008). *Inskryptsii na derevianykh tserkvakh* [Inscriptions on wooden churches]. *Visnyk instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia – Bulletin of the Institute Ukrzakhidproektrestavratsiia*. Lviv. [In Ukrainian].

20. Anca Pop-Bratu. (1982). *Pictura murală maramureșeană. Meșteri zugrăvi și interferențe stilistice* [Maramures mural painting. Master painters and stylistic interference]. Editura Medidiane. [In Romanian].

21. *Wooden churches of Western Ukraine* URL: <http://decerkva.org.ua/zak/krainykovo.html> (last accessed: 12.10.2023).

22. About the List of monuments of cultural heritage that are not subject to privatization URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-17/page#Text> (last accessed: 01.10.2023).

23. Heritage. Kraynikovo. Michael's Church. 1668 (1666). Expedition of 2020 URL: <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com/657873.html> (last accessed: 03.10.2023).

24. Ukrainian monumental painting of the 17th century URL: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-23/ukrainian-monumental-wall-paintings-xiii-ct.html> (last accessed: 02.10.2023).

25. Church of the Holy Spirit in Potelych URL: <https://www.google.com/maps/place/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C+%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%94%D1%83%D1%85%D0%B0/@50.208642,23.550868,3a,75y,276.09h,102.31t/data=!3m6!1e1!3m4!1sAF1QipNYWtNiXs0dnr7Qb9OfeK0GE6vRO6OQbwb3re6!2e10!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473b4a14e5e9871f:0x75287f1507ced080!8m2!3d50.2085983!4d23.5510123!10e5!16s%2Fm%2F012gbtyx?entry=ttu> (last accessed: 14.10.2023).

26. Church of St. George in Drohobych URL: <https://www.google.com/maps/place/St.+George's+Church/@49.3478014,23.4993314,3a,46.9y,6.82h,114.44t/data=!3m7!1e1!3m5!1sAF1QipPOpfm9p5>

[bsb00IM_qeWXhqdurHT38T4fE3id7!2e10!3e11!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473a4dff9db5bb01:0xd042973fd6538f7e!8m2!3d49.3477281!4d23.4992985!10e5!16s%2Fm%2F05mtxfd?entry=ttu](https://www.google.com/maps/place/bsb00IM_qeWXhqdurHT38T4fE3id7!2e10!3e11!7i12000!8i6000!4m7!3m6!1s0x473a4dff9db5bb01:0xd042973fd6538f7e!8m2!3d49.3477281!4d23.4992985!10e5!16s%2Fm%2F05mtxfd?entry=ttu) (last accessed: 14.10.2023).

27. Historical testimonies gathered in the wooden church in Oncesti with resonances in the architecture, art and language of Maramures County URL: https://www.academia.edu/41512327/M%C4%83rturii_istorice_adunate_%C3%AEn_biserica_de_le_mn_din_Once%C8%99ti_cu_rezonan%C8%9Be_%C3%AEn_arhitectura_arta_%C8%99i_limba_%C8%9A%C4%83rii_Maramure%C8%99ului_Historical_testimonies_gathered_in_the_wooden_church_of_Once%C8%99ti_with_resonances_in_the_architecture_art_and_language_of_the_Country_of_Maramure%C8%99 (last accessed: 10.10.2023).

28. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. Kanonichna vizytatsiia maramoroskykh hreko-katolytskykh parafii, yaku zdiisnyv yepyskop Mukachivskoi hreko-katolytskoi diietsezii Mykhailo Olshavskiy 1751 roku [State Archive of Zakarpattia Oblast. Canonical visitation of the Maramoros Greek Catholic parishes, which was carried out by the bishop of the Mukachevo Greek Catholic Diocese Mykhailo Olshavskiy in 1751]. Fund. 151. Description 1. Case 1290. Sheets. 1-22.

NESTERENKO A. O.

Kharkiv State Academy of Design and Arts, Kharkiv, Ukraine

WALL PAINTING OF THE 17th – 18th CENTURY IN THE CHURCH OF SAINT ARCHISTRAG MICHAEL IN THE VILLAGE OF KRAYNYKOVO IN TRANSCARPATIA: A SYNTHESIS OF POST-BYZANTINE AND UKRAINIAN FOLK TRADITIONS

The purpose of the article is to carry out a stylistic analysis of the wall paintings of the 17th - 18th centuries in the church of St. Michael the Archangel in the village of Kraynikovo in Transcarpathia and to identify the characteristic features of the processes that took place in church painting during this period in this region of Ukraine.

Methodology. The principles and methods of the article are determined by the set aim. The work is based on the scientific principles of systematicity and historicism. The research used both general scientific research methods (analysis and synthesis, induction and deduction, systematization and generalization, abstraction, typology), and special art studies methods (artistic-stylistic, historical-cultural and comparative methods for comparing different artistic phenomena and means of expression, individual images).

The results. The article analyzes preserved wall paintings of the 17th – 18th centuries in the church of St. Michael the Archangel in the village of Kraynikovo in Transcarpathia. A comparison with the iconographic programs of wall paintings of the same historical period in wooden churches of the border villages of Romania – Budeshti Josani, Oncesti and Ieudi, as well as with similar paintings in churches in Drohobych and Potelych in the Lviv region was made. The mutual influences that took place in the sacral painting of Transcarpathia

and the borderlands of Romania, part of whose territory in the 17th and 18th centuries were part of the Marmara County (Marmara County), Halychyna, and Kyiv, were established. An original synthesis of post-Byzantine traditions with icon-painting programs of folk masters in the village of Kraynikovo in Transcarpathia was revealed.

Scientific novelty. For the first time in Ukrainian art history, an analysis of wall paintings of the 17th - 18th centuries in the church of St. Archangel Michael in the village of Kraynikovo in Transcarpathia was carried out, the originality of the iconographic program of painting was revealed, and connections with the iconography of the paintings of wooden churches in the border villages of Romania and Galicia were traced. On the basis of the conducted research, the regional peculiarities of the processes that took place in church painting in Transcarpathia during the studied period were determined.

Practical significance. The results of this study can be used: in general works on the history of Ukrainian art; in the preparation of scientific monographs, textbooks, teaching aids, methodological developments, educational and professional programs; in the lecture materials of teachers in educational and art institutions, as well as during the restoration work on the preservation of wall paintings in the church of St. Archangel Michael in the village of Kraynikovo in Transcarpathia, as a unique national heritage in the artistic culture of Ukraine.

Key words: Church paintings of the 17th – 18th centuries, the church of St. Archangel Michael in the village of Kraynikovo, Transcarpathia, iconographic program, synthesis of traditions, national monument.

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРА:

Нестеренко Андрій Олександрович, аспірант, викладач кафедри рисунка, Харківська державна академія дизайну та мистецтв, ORCID: 0000-0001-9318-6622, **e-mail:** nesterenko.andrey2018@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Нестеренко А. О. Настінний живопис XVII – XVIII ст. в церкві Святого Архистрага Михаїла в с. Крайніково на Закарпатті: синтез поствізантійських і українських народних традицій. *Art and design*. 2024. №2(26). С. 137–151.

[https://doi.org/
10.30857/2617-
0272.2024.2.12](https://doi.org/10.30857/2617-0272.2024.2.12)

Citation APA: Нестеренко, А. О. (2024). Настінний живопис XVII – XVIII ст. в церкві Святого Архистрага Михаїла в с. Крайніково на Закарпатті: синтез поствізантійських і українських народних традицій. *Art and design*. 2(26). 137–151.